

اقدام نظامی آمریکا علیه سردار سلیمانی

از منظر حقوق بین الملل

مرتضی پورعزیز
ساوالان محمدزاده
صادق بشیره

با دیباچه
دکتر فرید محسنی
دانشیار دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

سرشناسه : پور عزیز، مرتضی، ۱۳۷۶-
عنوان و نام پدیدآور : اقدام نظامی آمریکا علیه سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل/مرتضی
پور عزیز، ساوالان محمدزاده، صادق بشیره ؛ با دیباچه فرید محسنی ؛ ویراستار عزرا قبله‌ای.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، انتشارات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری: ۲۶۵ص.

شابک : 978-622-98695-6-7

موضوع : سلیمانی، قاسم، ۱۳۳۵-۱۳۹۸. -- ترور

موضوع : Soleimani -- Assassination Qasem ,

موضوع : حقوق بین‌الملل -- ایالات متحده

موضوع : International law -- United States

موضوع : حقوق بین‌الملل

موضوع : International law

شناسه افزوده : محمدزاده، ساوالان، ۱۳۷۵-

شناسه افزوده : بشیره، صادق، ۱۳۷۵-

شناسه افزوده : محسنی، فرید، ۱۳۴۴ -، مقدم‌نویس

شناسه افزوده : دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری. انتشارات

رده بندی کنگره : KZ۳۴۱

رده بندی دیویی : ۳۴۰

اقدام نظامی آمریکا علیه سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل

مؤلفین: مرتضی پورعزیز، ساوالان محمدزاده، صادق بشیره

دیباچه: دکتر فرید محسنی

ویراستار و صفحه آرا: عزرا قبله‌ای

ناشر: دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۰ - تیراژ: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۶۹۵-۶-۷

قیمت: ۶۰,۰۰۰ تومان

آدرس: تهران، خیابان انقلاب، خیابان خارک، پلاک ۹

تلفن: ۶۶۷۰۷۰۲۱

Email: pajooreshi@ujssas.ac.ir

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
دیباچه.....	۱
مقدمه مؤلفان.....	۵
مقدمه.....	۷
بخش اول: ارزیابی اقدام نظامی ایالات متحده آمریکا در حوزه‌های مرتبط با ...	۱۳
۱- حقوق توسل به زور.....	۱۶
۱-۱- توجیه اقدام ایالات متحده آمریکا.....	۱۶
۲-۱- منع توسل به زور در حقوق بین‌الملل.....	۱۷
۱-۲-۱- اصل ممنوعیت توسل به زور.....	۱۸
۲-۲-۱- استثنائات وارد بر اصل منع توسل به زور.....	۲۱
۱-۲-۲-۱- دفاع مشروع.....	۲۲
۱-۲-۲-۱-۱- دفاع مشروع پیش‌دستانه.....	۲۵
۲-۲-۲-۱-۲-۱- دفاع مشروع پیش‌گیرانه.....	۳۱
۲-۲-۲-۱-۲-۱- اقدام دسته‌جمعی از طرف ملل متحد.....	۳۳
۳-۲-۲-۱- رضایت دولت میزبان.....	۳۴
۳-۱- وقایع مرتبط با اقدام نظامی علیه سردار سلیمانی.....	۳۵
۱-۳-۱- حضور آمریکا در عراق.....	۳۵
۲-۳-۱- موافقت‌نامه امنیتی بین عراق و آمریکا.....	۳۸
۴-۱- جمع‌بندی.....	۴۱
۲- تجاوز.....	۴۲
۱-۲- بررسی قطعنامه تعریف تجاوز.....	۴۳
۲-۲- جمع‌بندی.....	۴۷
۳- نقض حقوق بشری.....	۴۸
۱-۳- سلب حق حیات.....	۵۰
۲-۳- اصل محاکمه عادلانه.....	۵۳

۱-۲-۳- قتل فراقضایی یا اعدام خودسرانه.....	۵۴
۳-۳- حقوق بشر در زمان مخاصمات مسلحانه.....	۵۷
۴-۳- جمع‌بندی.....	۵۸
۴- حقوق بشردوستانه بین‌المللی.....	۵۹
۱-۴- بررسی مفهوم مخاصمه مسلحانه و احراز آن.....	۶۰
۱-۱-۴- آستانه درگیری مسلحانه برای احراز مخاصمه.....	۶۲
۱-۱-۴- جنگ یا نزاع حداقلی.....	۶۳
۲-۱-۴- مخاصمه مسلحانه بین‌المللی.....	۶۵
۳-۱-۴- مخاصمه مسلحانه غیربین‌المللی.....	۶۶
۴-۱-۴- مخاصمه مسلحانه در حکم بین‌المللی.....	۶۹
۵-۱-۴- مخاصمه مسلحانه بین‌المللی شده.....	۷۰
۲-۴- احراز مخاصمه مسلحانه در عملیات نظامی علیه سردار قاسم سلیمانی.....	۷۱
۳-۴- اصول حاکم بر حقوق بین‌الملل بشردوستانه.....	۷۳
۱-۳-۴- اصل تفکیک.....	۷۴
۱-۱-۳-۴- اشخاص نظامی و غیرنظامی.....	۷۶
۲-۱-۳-۴- اهداف نظامی و غیرنظامی.....	۸۰
۲-۳-۴- اصل تناسب.....	۸۱
۳-۳-۴- اصل عدم ایراد درد و رنج بیهوده و غیرضروری.....	۸۲
۴-۴- جمع‌بندی.....	۸۴
۵- جنایت علیه بشریت.....	۸۵
۱-۵- مفهوم جنایت علیه بشریت.....	۸۶
۲-۵- تبیین شرایط وقوع جنایت علیه بشریت.....	۸۸
۱-۲-۵- گسترده یا سازمان یافته بودن حمله.....	۸۸
۲-۲-۵- حمله بر ضد جمعیت غیرنظامی.....	۹۲
۳-۲-۵- داشتن علم به حمله.....	۹۴
۴-۲-۵- عنصر سیاست.....	۹۵
۳-۵- جمع‌بندی.....	۹۷
۶- قتل هدفمند.....	۹۸
۱-۶- مفهوم‌شناسی قتل هدفمند در پرتو مفهوم تروریسم.....	۹۹
۲-۶- مفهوم و ویژگی‌های تروریسم.....	۱۰۱
۳-۶- منطق راهبردی و حقوقی قتل‌های هدفمند.....	۱۰۳

۴-۶- رویه ایالات متحده در مورد قتل هدفمند.....	۱۰۴
۵-۶- ارزیابی ادعاهای ایالات متحده در توجیه قتل هدفمند سردار سلیمانی.....	۱۰۹
۶-۶- جمع‌بندی.....	۱۱۲
۷- بررسی مشروعیت کاربرد پهپاد نظامی از دیدگاه حقوق بین‌الملل.....	۱۱۴
۱-۷- تعریف پهپاد.....	۱۱۶
۲-۷- استفاده از پهپاد نظامی در زمان صلح با توجه به اصل حاکمیت دولت‌ها.....	۱۱۷
۳-۷- پهپاد نظامی و حقوق مخاصمات حاکم بر توسل اولیه به زور.....	۱۱۹
۴-۷- حقوق بشردوستانه و ارتباط آن با کاربرد پهپاد نظامی.....	۱۲۱
۵-۷- جمع‌بندی.....	۱۲۴
۸- نقض حقوق دیپلماتیک در رابطه با سردار سلیمانی.....	۱۲۴
۱-۸- کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های مأموریت‌های ویژه.....	۱۲۵
۲-۸- ماهیت و محدوده کلمه «مأمور».....	۱۲۹
۳-۸- کنوانسیون راجع به محظوظگیری و مجازات جرایم علیه اشخاص مورد حمایت	۱۳۱
۴-۸- جمع‌بندی.....	۱۳۳
بخش دوم: طرح دعوا در محاکم داخلی و مراجعه به محاکم بین‌المللی توسط.....	۱۳۵
۱- طرح دعوا در محاکم داخلی.....	۱۳۸
۱-۱- مبانی صلاحیت محاکم داخلی.....	۱۳۹
۲-۱- موانع اعمال صلاحیت؛ مصونیت دولت‌ها.....	۱۴۰
۳-۱- استثنائات مصونیت دولت.....	۱۴۳
۱-۳-۱- رضایت.....	۱۴۳
۱-۳-۱- موافقت‌نامه‌های دوجانبه میان ایران یا عراق با آمریکا.....	۱۴۶
۲-۱-۳-۱- اعلام رضایت از طریق معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی.....	۱۵۲
۲-۳-۱- مداخله در رسیدگی و طرح دعوای متقابل علیه آمریکا.....	۱۵۴
۳-۳-۱- پیگیری عمل آمریکا از حیث شبه جرم.....	۱۵۵
۴-۳-۱- نقض قواعد آمره حقوق بشری توسط آمریکا.....	۱۶۰
۴-۱- دکترین عمل دولت، مانع رسیدگی محاکم آمریکا.....	۱۶۱
۵-۱- جمع‌بندی.....	۱۶۶
۲- طرح دعوا در محاکم بین‌المللی.....	۱۶۶
۱-۲- امکان رجوع به دیوان کیفری بین‌المللی.....	۱۶۶
۱-۱-۲- صلاحیت دیوان برای رسیدگی به اقدام آمریکا علیه سردار سلیمانی.....	۱۶۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دیباچه

وضعیت کشور عراق در سال‌های آخر حکومت صدام به گونه‌ای متلاطم و آشفته بود که این کشور برای ظهور و بروز گروه‌های تروریستی و از سوی دیگر برای حضور دولت‌های متجاوز و منفعت‌طلبی چون آمریکا، موقعیت و محلی مناسب ایجاد کرده بود. در پی حمله ارتش بعث عراق به کویت در سال ۱۹۹۰ که محصول جاه‌طلبی‌ها و ماجراجویی‌های ویران‌کننده صدام بود، شورای امنیت ضمن احراز وضعیت نقض صلح و امنیت و محکوم کردن اقدام عراق علیه کویت، تحریم‌هایی را علیه این کشور وضع نمود تا عراق از تداوم اقدامات خلاف خود خودداری کند و مقرر شد که در غیراین-صورت کشورهای همکار با دولت کویت در راستای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و مقابله با دولت متجاوز عراق، با توسل به کلیه وسایل ممکن، برای اجرای تصمیمات شورا اقدام کنند. در نهایت با سماجت دولت عراق در تداوم نقض صلح و امنیت بین‌المللی و بی‌اعتنایی این کشور به تصمیمات شورای ایالات متحده آمریکا به همین بهانه در رأس نیروهایی از سایر کشورها، در تاریخ ۱۶ ژانویه ۱۹۹۱ وارد عراق شد. طولی نکشید که صدام تسلیم و پایان عملیات نظامی در عراق اعلام شد؛ اما این بار آمریکا با بهانه‌تراشی‌های دیگری چون لزوم تداوم نظارت بر رفتار دولت عراق و انهدام سلاح‌های کشتار جمعی در این کشور، به حضور متجاوزانه خود در عراق ادامه داد.

پس از سرنگونی حکومت دیکتاتور صدام، بنا بود آمریکا تا اتمام بازسازی کشور عراق و تنظیم قانون اساسی این کشور برای برگزاری انتخابات و تشکیل دولتی عراقی، که زمام امور را در دست گیرد، در عراق حضور داشته و ضمن سامان دادن به شرایط داخلی عراق و حصول اطمینان از حفظ آرامش و تثبیت موقعیت صلح در آن، وظیفه نمایندگی عراق در سازمان ملل را نیز تا زمان روی کار آمدن دولت انتخابی، بر عهده داشته باشد. با این حال، دولت آمریکا که از حضور در این منطقه بسیار منتفع بود، این بار با انعقاد موافقت‌نامه‌ای امنیتی میان خود و عراق در سال ۲۰۰۸ تحت عنوان سوفا، حضورش را در عراق تا سال ۲۰۱۱ تمدید و ادامه حضور در عراق پس از آن را نیز منوط به مجوز و رضایت دولت عراق کرد. به این ترتیب مبارزه با تروریسم در عراق و داعشی که دست‌پرورده خود آمریکا بود، بهانه‌ای شد تا نیروهای

آمریکایی همچنان در کشور عراق باقی بمانند و عملاً از آن کشور به عنوان پایگاه نظامی خود در منطقه استفاده کنند.

جمهوری اسلامی ایران نیز به درخواست و دعوت مقامات دولت عراق، در مبارزه با داعش با این کشور همکاری نزدیک داشت و نیروهای ایرانی به فرماندهی سردار شهید حاج قاسم سلیمانی، فرمانده نیروهای قدس سپاه پاسداران جمهوری اسلامی ایران، در خاک این کشور حاضر شدند و با تروریست‌های تکفیری به مبارزه پرداختند. در حقیقت ایران در قبال مشکلات و ناامنی پدیدآمده در عراق با حضور مستشاری خود به این کشور مساعدت کرد و مردم عراق را در مبارزه با تکفیر، تجاوز و ترور تنها نگذاشت.

همچنین به فرمان مرجعیت دینی عراق، برای مبارزه با داعش و رفع شر آن از سرزمین عراق، بسیج مردمی عراق و به عبارتی حشدالشعبی تأسیس شد و مبارزه با داعش از سوی نیروهای عراقی نیز قوت و سر و سامان گرفت. موفقیت حشدالشعبی به گونه‌ای بود که در تاریخ ۱۶ نوامبر ۲۰۱۶، مجلس عراق با اکثریت آراء، این نهاد مردمی را به عنوان نیروی نظامی جدا از ارتش به رسمیت شناخت و از نظر سلسله مراتب، ذیل فرماندهی کل و نخست‌وزیری قرار گرفت، به طوری که پس از تصویب این قانون، بسیج مردمی عراق به نهادی قانونی مبدل شد و جزء ساختار ارتش و حاکمیتی دولت عراق قرار گرفت.

در چنین شرایطی، به تلافی کشته شدن یک پیمانکار آمریکایی در حمله ناشناس راکتی به پایگاهی آمریکایی در نزدیکی شهر کرکوک در تاریخ ۲۷ دسامبر ۲۰۱۹، ایالات متحده بدون هماهنگی با دولت عراق و بدون اثبات مسئولیت داشتن نیروهای مقاومت و حشدالشعبی در این ماجرا یا قبول مسئولیت حمله از سوی آنها، به اقدام نظامی در خاک این کشور دست زد و به مواضع نیروهای مذکور در مرز سوریه و عراق و اماکن جنوبی شهر القائم در مرز با سوریه حمله کرد که در پی آن ۵۱ نفر مجروح و ۲۸ نفر به شهادت رسیدند.

در پی این ماجرا و سایر اقدامات مخل امنیت، مردم عراق که دیگر از نقض مکرر و متعدد حقوق خود و اقدامات خلاف حقوق بشر، ناقض حقوق بین‌الملل و سوا توسط آمریکا خسته شده بودند، پای در میدان نهاده و به حق خواستار خروج آمریکا به عنوان عامل ناامنی عراق از خاک این کشور شدند. در تجمع و تظاهرات اعتراضی مردم عراق و ورود آنها به منطقه سبز بغداد و سفارت ایالات متحده آمریکا، هیچ

خسارتی متوجه اعضای دیپلماتیک آن نشد و دولت عراق مطابق با تعهدات بین‌المللی خود به عنوان کشور میزبان، تلاش خود را برای ایجاد آرامش و حفاظت از هیئت آمریکایی انجام داد تا ماجرا به شکل مسالمت‌آمیزی فیصله یابد و مردم از سفارت آمریکا خارج شوند.

در کشاکش حوادث مذکور، ایالات متحده آمریکا با اعلام توجیهاتی نامعقول و نامشروع، طی یک حمله موشکی پهنپادی در تاریخ ۳ ژانویه ۲۰۲۰ به اتومبیل سردار سلیمانی و همراهان وی حمله کرد که به شهادت دو تن از سرداران دلیر مقاومت حاج قاسم سلیمانی و ابومهدی المهندس، معاون فرمانده حشدالشعبی عراق، و همراهان ایشان منجر شد.

این واقعه به‌غایت تلخ، توجه اقشار مختلف مردم دنیا را به خود جلب کرد و به عنوان مسئله‌ای بین‌المللی مطرح شد و تفسیر و تحلیل‌های گوناگون از ابعاد مختلف تخصصی به‌ویژه حقوقی را در پی داشت. در داخل علاقه‌مندان به اهداف مقدس آن شهید والامقام با تشکیل جلسات و نشست‌های علمی، سمینارها، نگارش مقالات و ... کوشیدند در قبال ایثار وی در دفاع از اسلام و میهن اسلامی ادای دین کنند؛ ازجمله در بعد از ظهر همان روز شهادت، جلسه‌ای برای هم‌اندیشی در این خصوص با حضور برخی از اساتید و متخصصین حقوق بین‌الملل و حقوق جزا در دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری تشکیل شد و در شرایطی که اندوه و غم بر فضای جلسه حاکم بود بحث و تبادل نظر آغاز گردید و پس از آن سیاست تشویق، حمایت و مساعدت در خصوص تلاش‌های علمی در این زمینه به انحاء گوناگون در دانشگاه شکل گرفت.

کتاب حاضر به عنوان نمونه‌ای از این امر حاصل تلاش سه نفر از دانشجویان نخبه، مؤمن، انقلابی و بسیار پرتلاش رشته حقوق بین‌الملل این دانشگاه است که به عنوان دانشجوی بورسیه به یاری خداوند متعال در آینده‌ای نه چندان دور در کسوت قضاوت خدمتگزار نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران خواهند شد. نویسندگان جوان و با دغدغه این کتاب، در کمال اخلاص و با استفاده از معلومات و یافته‌های خود در دوره تحصیل و با مطالعه و پژوهش و نیز استفاده از اساتید متخصص خود با نگاهی علمی و تخصصی تلاش کرده‌اند تا واقعه شهادت سردار حاج قاسم سلیمانی را به لحاظ حقوقی به‌ویژه حقوق بین‌الملل تجزیه و تحلیل کنند و راهکاری حقوقی برای پیگیری و دفاع از خون آن شهید والامقام بیابند.